

CONCEPȚIILE IGIENICE ALE LUI MATYUS ISTVAN

Spielmann József, Horváth Miklós

E indiscutabil că apariția igienei moderne se afla într-o strinsă relație cu evoluția orînduirii capitaliste și cu dezbaterea științifică a problemelor de patologie industrială și bacteriologie.

În societatea sclavagistă și feudală medicii au promovat numai dietetica și igiena individuală. Pe lângă acestea, au mai existat, firește, și unele elemente de medicină legală și de poliție sanitară.

Dezvoltarea relațiilor capitaliste și procesul de industrializare și urbanizare, inerent acestei dezvoltări, au făcut să se ivească și să se precizeze din ce în ce mai răspicat problemele de igienă socială, rezultate din însuși faptul conviețuirii colective și mai ales din procesul exploatarei capitaliste.

Paralel cu dezvoltarea proletariatului industrial, problemele de igienă devin din ce în ce mai evidente probleme sociale de mare importanță. Încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea prin „Catechismul sanitar” medicii iluminiști: englezul I. Mackenzie, elvețianul S. A. Tissot și germanul B. Ch. Faust, se adresează nemijlocit poporului; toți trei propun și popularizează regulile unui mod de viață rațional. Exemplul lor a fost urmat pretutindeni în Europa. Puternica lor credință iluministă, le inspiră nădejdea naivă, că mizeria maselor populare poate fi biruită prin propovăduirea cuceririlor științifice.

Medicii I. P. Franck și Huszti Zakariás, primul german, al doilea ungar, merg cu un pas mai departe. Ei preconizează ca igiena să fie separată de medicina legală și reglementată prin intervenția statului. Dar lucru semnificativ, atât Huszti cit și Franck așteaptă rezolvarea acestor probleme din partea suveranilor luminați. De-abia Cabanis, adepul însuflețit al ideilor revoluției franceze, a înțeles că revendicarea reglementării problemelor de igienă trebuie adresate poporului însuși.

O interpretare asemănătoare a importanței problemelor de igienă întâlnim și la medicii noștri progresiști, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Printre aceștia, locul de frunte îl se cuvine lui Mátyus István.

Mátyus István (1725—1802) a fost contemporan cu desfășurarea mișcării iluministe maghiare. Datele referitoare la biografia sa sînt foarte sumare. Părinții lui au fost oameni săraci de la țară. *Mátyus* urmează școala la colegiul din Tîrgu-Mureș. Nu știm cine a fost aici primul său profesor de științele naturii. Fapt este că după ce absolvă colegiul, ajunge la universitatea din Marburg, unde în răstimp de 2 ani, obține diploma de doctor, dar nu se întoarce încă acasă. Pentru a-și îmbogăți cunoștințele, el frecventează universitățile din Göttingen și Viena. În 1757, în vîrstă de 32 de ani se stabilește definitiv la Tîrgu-Mureș, unde moare în 1802, în vîrstă de 77 ani. *Mátyus* a trăit ca un solitar. Toată viața și-a închinat-o științei. A fost un erudit cu cultură enciclopedică. În 1758 a fost numit ca medic șef al județelor Mureș și Tîrnava. În 1765 Maria Tereza i-a acordat titlul de nobil.

Între 1762—66 *Mátyus* publică pe propria sa cheltuială „Dietetica”, iar între 1787—1793 „Dietetica veche și nouă”, o lucrare în 6 volume, cuprinzînd aproape 3.000 de pagini. Aceasta ne îndreptățește să-l socotim fără doar și poate fondatorul igienei maghiare. Opera sa duce mai departe, spre noi înfăptuiri, năzuințele enciclopedice ale lui Apáczai Csere János. El însuși numește această operă „istorie naturală”, și într-adevăr ea îmbrățișează domeniul medicinei, fiziologiei, chimiei, fizicii, botanicii, economiei casnice și dieteticii. Prin aceasta — cum se exprimă el însuși — „a spart ghița pentru semenii săi în cunoașterea lucrurilor sfinte ale naturii”. (*Mátyus*: Diet. veche și nouă, vol. I. Prefața).

În același timp, în „Dietetica” lui *Mátyus* găsim mai mult de 200 de pagini consacrate problemelor educației fizice. Aceasta este prima lucrare distinctă de specialitate, scrisă în limba maghiară, despre problemele de educație fizică. De asemenea ea conține foarte multe date în legătură cu geografia, istoria, filozofia, astronomia, educația și știința alimentației, așa încît poate fi considerată, cu drept cuvînt, o operă de amploare enciclopedică.

Mátyus e încă sub influența concepției teologice, dar nu-i mai puțin adevărat că aceasta nu-l împiedică să ocupe o poziție hotărîită alături de științele experimentale și de iluminism. El accentuează că „în cercetarea fenomenelor naturii merge pe căile luminate de judecata lucidă și de mărturia faptelor” (*Dietetica veche și nouă*, Vol. I., pag. 4).

Aceasta reclamă, înainte de toate, cît mai multe cunoștințe în domeniul științelor naturii, deoarece „știința naturii este sufletul învățaturii noastre, iar fără aceasta orice cugetare este lipsită de înțeles” (*Op. cit.* vol. I. pag. 11).

În cunoștințele științifice, *Mátyus* caută o armă de luptă împotriva obscurantismului, a superstiției și a prejudecăților.

Pentru *Mátyus*, cunoștințele științifice nu trebuie să fie rupte de viață. El dă în lucrarea sa ca exemplu, demn de urmat, societățile și

academiile științifice occidentale care militau pentru înflorirea vieții economice și care au văzut „că ar fi cu mult mai bine ca prin aceste lucruri trebuincioase, care țin de viață, să smulgi neamul omenesc din obiceiurile lui greșite... năzuința care a îndemnat pe mulți savanți cu suflet larg să se constituie în societăți cu scopul de a cerceta problemele mai grele ale vieții casnice și agricole”. (Mátyus; Op. cit. vol. V. pag. 426).

Acest exemplu îl însufletește pe Mátyus, care atrage luarea aminte a contemporanilor săi asupra importanței ce o reprezintă. Țara e bogată în zăcăminte naturale „dar aceste comori nu au fost pînă azi exploatare cu folos”. (Op. cit. vol. IV. pag. 205).

După cum arată și titlul lor, lucrările principale ale lui Mátyus sînt consacrate problemelor de igienă. Mergînd mai departe pe drumul deschis de medicina greco-romană, el acordă o mare importanță igienei individuale, dar ca adept al ideilor lui Tissot și Franck, e un propagator convins al igienei popularizate și revindică reglementarea problemelor de igienă prin intervenția directă a statului.

Părerile sale despre igiena individuală au la bază următorul principiu: „Știința medicală nu e altceva, decît meseria de a păstra sau de a restabili sănătatea... Cele mai multe boli purced dintr-un regim rău în același mod cum marile focuri iau naștere din scînteile care mocnesc sub cenușă”. (Op. cit. vol. I. pag. 8—9).

Mátyus cere ca igiena individuală să se adapteze sexului, vârstei și profesiei. El își dă seama că temperamentul are o mare importanță, dar apreciază și mai mult puterea obișnuinței. Viața lucid organizată în funcție de factorii ambianți înseamnă, și ea mult. Mátyus biciuiește cu minie viața desfrînată a nobililor de atunci, care făceau pînă și din existența lor parazită o virtute. „Muitora nu le e rușine să spună cu neobrăzare că propria lor viață desfrînată e totuna cu firea maghiară, cînd negreșit, știut este că firea maghiară nu atrage după sine desfrîul și beția”. (Op. cit. vol. I. pag. 18).

Rezultatul modului de viață cumpătat este că „vlăstarele părinților care se îndeletnicesc cu munca ogorului și se hrănesc ponderat, sînt mult mai puternice și mai sănătoase decît acelea născute din părinți care trăiesc în plăceri și belșug”. (Op. cit. vol. I. pag. 18).

Mátyus crede că educația fizică corectă — comoția — are o importanță hotărîtoare pentru individ, indiferent de vîrstă și ocupația lui. Evident că felul comoției trebuie acomodat împrejurărilor existente.

El se ocupă amănunțit cu problemele igienei feminine. Cere ca imbrăcămintea femeilor să fie simplă, condamnă excesele vestimentare și moda care nu e în concordanță cu anotimpul respectiv. Așa de exemplu, corsetul nu numai că prezintă dezavantajul de a cauza corpului malformațiuni iremediabile, ci în timpul sarcinii influențează în chip cit se poate de dăunător sănătatea fătului.

Cartea lui Mátyus conține sfaturi amănunțite pentru femeile însărcinate, arătîndu-le cum trebuie să-și îngrijească sănătatea și copilul. Altfel într-o privință cit și în cealaltă, e într-adevăr un precursor. După cum el însuși mărturisește, pe atunci era o rușine să vorbești despre problemele în legătură cu nașterea. „O, ce mare nenorocire, să scrii, să citești, să vorbești sau să auzi ceva despre aceste lucruri firești; oricît ar fi de

sfînt și de bun scopul care te însuflețește, în fața națiunii noastre lucrul acesta e socotit un păcat și o imoralitate. Pentru un om moral și cu judecată sănătoasă, acestea sînt la fel de curate ca cele mai curate lucruri ale naturii". (Dietetica, vol. I. pag. 54).

Problema sarcinii, a creșterii copiilor are o deosebită importanță pentru societate — recunoaște Mátýus. El deplînge faptul că în fiecare an mor sute de mame și copii, numai fiindcă nici anturajul și nici lăuza nu știu ce trebuie să facă. Infășurarea exagerată a sugarului e dăunătoare, deoarece favorizează bolile provenite din răceală. La fel de dăunătoare e și alăptarea neconținută. Mátýus se referă și dă ca exemplu experiența îndelungată a poporului simplu. Copiii de la țară, care nu sînt prea infășați au o sănătate mai rezistentă. De asemenea țărăncile mai sărace, scrie el, care din pricina muncilor nu pot să-și alăpteze sugarii decît de 4—5 ori pe zi, cresc copii mult mai sănătoși, decît mamele care își poartă pruncii tot timpul la sin. El întocmește în același timp și rețete dietetice pentru eventualitatea unei alimentații artificiale. Insistă mereu asupra necesității îngrijirii ce trebuie să se asigure copiilor mici deoarece, așa cum scrie el, în țara noastră atunci numărul celor ce mureau pînă la vîrsta de 5 ani, era mai mare decît al acelor care mureau între 5 și 100 de ani. Și aceasta nu fiindcă vîrsta primei copilării ar fi deosebit de receptivă la boli, ci fiindcă părinții nu știu cum trebuie să-și îngrijească copiii. Intr-o epocă în care medicina infantilă nu era încă separată ca o disciplină distinctă de domeniul general al medicinei universale, și în care nu apăruse încă lucrarea lui Nil Rossen, — prima carte de medicină infantilă — aceste idei au un caracter net progresist.

În ciuda politicii de colonizare a Habsburgilor, cea de a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea, adică epoca în care a trăit Mátýus, aduce cu sine germeii dezvoltării relațiilor capitaliste. În comparație cu epoca anterioară, dezvoltarea minelor și a industriei cunoaște un avînt remarcabil.

Aceste transformări au repercusiuni adînci și asupra igienei. Micile orașe devin aglomerate, și din această cauză se pune din ce în ce mai imperios, rezolvarea din punct de vedere sanitar a problemei rebuturilor industriale. Creșterea și tăierea animalelor în orașe, ca urmare a intensificării comerțului cu țările vecine, precum și lipsa unor dispoziții legislative în ceea ce privește salubritatea, au făcut ca orașele să aibă un aspect murdar, neîngrijit.

Primele măsuri în legătură cu rezolvarea din partea autorităților de stat a problemelor igienice, au fost luate în timpul domniei Mariei Tereza și a lui Iosif al II-lea. Dar în majoritatea cazurilor, aceste măsuri nu s-au aplicat.

Mátýus salută cu entuziasm aceste reforme menite să ducă la reglementarea statală a problemelor de igienă publică și cere extinderea lor pe o scară cît mai largă.

El știe că „în marile orașe populate și pline de fum, în fiecare an mor mai mulți oameni decît se nasc" (Op. cit. vol. I. pag. 40). Mátýus subliniază binefacerile vieții rurale, și dă ca exemplu sănătatea romînilor ardeleni care trăiesc în ținuturile de munte.

„Orașele murdare, neingrijite, pline de deșeuri și rebuturi industriale sînt extrem de dăunătoare sănătății, mai ales dacă în jurul lor se afla ape stătătoare încărcate de nămol, și cînd din cauza clădirilor, îngrămădite una în alta, vîntul nu poate să primenească aerul. Situația e și mai jalnică, dacă ținem seama de faptul că toate gunoaiele și rămășițele alimentare se aruncă în stradă. Nici o apă nu curăță aceste murdării, iar gunoiul și stîrvurile animalelor sînt duse la marginea orașelor. Tocmai de aceea, în orașele bine organizate, cojocarii, tăbăcarii, blănarii și ceilalți meșteșugari cu îndeletniciri asemănătoare, sînt situați la periferie, la marginea apelor curgătoare”. (Dietetica veche și nouă, vol. I, pag. 246).

Mátyus cere ca asemenea măsuri bine venite să se aplice și la noi. El propune să se introducă și în Ardeal ordinul dat de Iosif II. cu privire la Viena, ca morții să nu fie îngropați în bisericile aflate în centrul orașului, iar criptele deschise să fie interzise. Trebuie să se generalizeze în toată țara obiceiul, ca cimitirele să se înființeze numai în afara orașelor. Persoanele care mor din cauza bolilor infecțioase să fie înhumate, în mod obligator, după 24 de ore de la deces, iar groapa să fie săpată la mare adîncime. Revendicarea introducerii unor asemenea măsuri, rezulta nu numai din considerente cu caracter preventiv, ci dintr-o concepție contagionistă. În spiritul școlii medicale progresiste de la Viena, Mátyus respinge hotărîl teoria miasmatică.

El reclamă intervenția statului și în ceea ce privește reglementarea prostituției clandestine. Notează cu amărăciune că, deși bolile sexuale secera mai multe victime „decît pesta și gloanțele armelor la un loc”, totuși „magistrații privesc cu ochii închiși” cum prostituatele fac adevărate ravagii. (Op. cit. vol. II. p. 681).

Este regretabil faptul că în ampla sa operă Mátyus își exprimă numai rareori propriile sale păreri. Cu modestia și sobrietatea caracteristică savantului, el clarifică în mod obiectiv subiectele dezbătute, în lumina științei contemporane, chiar și atunci cînd formularea naivă a unor probleme nu corespunde concepțiilor sale (povești naive, presupuneri).

Mátyus caută să pătrundă esența fenomenelor studiate. Așa procedează de exemplu, în problema studierii alimentelor a căror compoziție chimică o descrie pe larg pe baza cunoștințelor de atunci.

Spiritul ponderat al savantului încetează însă atunci cînd se lovește de nedreptățile sociale: ignoranța, mizeria și starea igienică deplorabilă pe care le constată în jurul său. În aceste cazuri, Mátyus ia o atitudine hotărîită. El dezvăluie lipsurile existente, iar scrisul lui devine usturător ca un bici.

Desigur, concepția sa socială nu este identică cu crezul nostru de azi. Pentru rezolvarea problemei mizeriei și a foametei, el se ocupă mult cu problemele igienei alimentației. El caută să amelioreze alimentația populației și prin aceea că scoate în evidență o serie de zarzavaturi cu putere alimentară, azi necunoscute. Este demn de remarcat că aceste zarzavaturi bogate în vitamine, ar putea și azi contribui la o alimentație mai variată. Astfel enumără nalba, endivia, fetica, cicoarea, păpădia, asmățucul, tarhonul, spanacul porcesc, hameiul, urzica, anghinarul, barba caprei, pecetea lui Solomon, baraboii etc. Noi aproape că nu mai cunoaș-

tem o parte din aceste zarzavaturi, foarte puțini sînt aceia care le consumă, deși în lunile de primăvară, ele ar putea contribui la varierea regimului alimentar.

Mátyus accentuează importanța alimentară a cartofilor, aliment nou în vremea aceea. „Cartoful dacă este cultivat bine, gospodarul bun poate aștepta atîtea foloase de la el, ca de la nici o pasăre de casă”. (Op. cit. vol. II. p. 281).

Atunci cînd tratează problema cerealelor, el consacră multă atenție meiului și hrîșcăi. Recunoaște și marea importanță a porumbului. „Căci de cînd, de la începutul acestui secol, cultivarea porumbului s-a pornit și la noi, dar mai ales de cînd acum 20—30 de ani porumbul a început să se adapteze la clima noastră, el a devenit așa de obișnuit, încît se găsește nu numai în casele bogate, care nu suferă de foame, ci chiar și poporul de rînd sărac lipit pămîntului, trăiește cu el în bună putere și sănătate perfectă spre marea pizmă a bogătaşilor”. (Op. cit. vol. II. p. 173).

Mátyus scoate în evidență păreriile sale originale în problema pregătirii alimentelor. Recunoaște că bucătăria maghiară este prea bogată în condimente și grea. Datorită artei culinare, mîncarea „își schimbă natura aproape complet. Ar fi de dorit ca medicii să acorde mai multă atenție acestei chestiuni și să nu lase totul pe seama bucătarilor, care se gîndesc numai la desfătarea ochilor și a gurii și prea puțin la ce urmări va avea aceasta asupra sănătății”. (Op. cit. vol. II. p. 35).

Statul trebuie să intervină energetic de asemenea și împotriva acelor care falsifică alimentele și murdăresc fîntînile. Plin de însuflețire Mátyus salută înființarea la Viena, a institutelor destinate fetelor gravide. În aceste institute erau îngrijite atît mamele cit și copiii lor naturali.

Mátyus atrage luarea aminte asupra bolilor industriale, al căror număr crește paralel cu dezvoltarea relațiilor capitaliste. El descrie simptomele intoxicației cu plumb, cupru, mercur, oxid de carbon, bioxid de carbon etc., și amintește că minele și atelierele în care lucrează acești oameni, sînt foarte nesănătoase. „Nu e de mirare deci — spune el — că minerii și alți lucrători cu meserii asemănătoare sînt palizi, slabi, bolnăvicioși și că astma, tuberculoza, anemia, durerea de stomac, de intestine și colicele nevindecabile le mistuie sănătatea înainte de vreme”. (Op. cit. vol. I. pag. 249, 250). Dar nu numai atît. Mátyus notează pericolul ce-l prezintă pentru sănătate substanțele, care se produc în atelierele fierarilor, turnătorilor de luminări, tăbăcarilor, vopsitorilor de postavuri ș.a.m.d.

Pentru combaterea epidemiilor, Mátyus consideră că este deosebit de important să se respecte cu strictețe carantina. O asemenea măsură trebuincioasă nu poate fi nesocotită — afirmă el — de dragul cîtorva negustori, care își vîd primejduite interesele. Mátyus a fost convins că igiena publică nu poate fi ameliorată așa cum trebuie, atît timp cît nu intervine o reglementare centrală. Iar în acest domeniu, cea mai urgentă măsură este organizarea orașelor din punct de vedere al salubrității.

„Ce spun oare, auzind aceste lucruri — se întreabă tot Mátyus — magistrații noștri și conducătorii noștri, atît de dornici să fie lăudați pentru faima lor de buni creștini, de oameni morali, de buni economi cu

știință multă, iluminați, când ei înșiși dau dispoziții ca pavimentarea satelor și orașelor noastre să fie făcută cu gunoi, unde după meritele lor și ei sînt nevoiți să umble pină-n genunchi, deseori cu noi. Cînd nici stîrvurile boilor, vacilor, cailor nu sînt îngropate așa cum se cuvine, cînd tolerează ca vitele destinate măcelăriilor să fie ucise, jupuite în piață, balega și singele lor să fie împrăștiate și purtate încoace și încolo de ciini, cînd ei permit ca mirosul și murdăria acestor stîrvuri să atragă asupra lor puzderia muștelor... Ar trebui să fii un al doilea Hercule, ca să poți curăți aceste grajduri și minți, mesfărșit mai pline de mortăciuni, decît vestitele grajduri ale lui Augias". (Op. cit. vol. I. p. 275).

În rîndurile lui Mátyus ne impresionează nu numai tabloul realist al unui oraș ardelean, de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, dar în același timp, rechizitorul pe deplin îndreptățit adresat clasei conducătoare.

El s-a bizuit ca prin lucrările sale să propage regulile de viață igienică și prin aceasta să contribuie la ameliorarea sănătății masei populare. Convingerile lui iluministe l-au făcut să creadă că munca luminată de rațiune ajunge, pentru ca cele mai multe suferințe să fie înlăturate. „O, cit aș dori — exclamă el în introducerea cărții sale — ca și fiii acestei țări, dealtfel atît de înțelepți, în alte lucruri, să-și dea seama în sfîrșit, că sănătatea este bunul cel mai de preț, și să nu se mai lase rătăciți de minciunile înșelătoare ale doctorașilor mindri și ale spițerilor neșiuitori. Tocmai acesta a fost scopul principal al modestei mele lucrări”.

Chiar dacă dietetica nu a atins scopul pe care autorul ei — acest Hufeland maghiar cum l-au numit contemporanii — și l-a propus, nu-i mai puțin adevărat că prin lucrările sale, Mátyus a contribuit la educarea igienică și la lărgirea orizontului spiritual al propriului său popor.

Sosită la redacție : la 15 iunie 1957.

ГИГИЕНИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ИШТВАНА МАТЮША

И. Шпильман, М. Хорват

Иштван Матюш является видным представителем венгерской передовой культуры. Его труд „Старая и новая диететика“ является одной из основных работ в области социальной гигиены в Трансильвании. В упомянутом труде подчеркивается значение профилактики при профессиональных заболеваниях, причем автор останавливается в особенности на санитарном просвещении для ознакомления широких масс населения с основами индивидуальной, городской и социальной гигиены.

LES CONCEPTIONS HYGIENIQUES DE MATYUS ISTVAN

J. Spielmann, M. Horváth

Mátyus István (1725—1802) est un représentant caractéristique de l'illuminisme hongrois. Son œuvre „L'ancienne et la nouvelle diététique“ fait de lui un pionnier dans le domaine de l'hygiène sociale en Transylvanie. Il met en relief l'importance qu'il faut accorder à l'action de prévenir les maladies professionnelles. Il repand, en même temps dans les masses populaires, les notions d'hygiène individuelle, urbaine et sociale.